

ՄԱՏԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

**Վ. Լ. ԽՈՒՊԷՍԷՐՆԱՆ, Օրագրութիւն
Ուղևորութեան յԵրասկա Սահակ Բ. Կարո-
ղիկոսի Կիլիկիոյ, Տպգր. «Արախ» Բ. Յ. Թօփալ-
եան-Հայկ 1928. 8⁰ Լճ 219. Գին՝ Սիւրիոյ եւ Լիբա-
նանի համար 75 Սուր. Գն., Արասամանի համար 20
մրանգ:**

Կիլիկիան ԿՈՒՊԷՐՆԱՆԷ յետոյ, որուն ծանո-
թացան Սիւրի ընթերցողները (1928, էջ 181-82),
Կիլիկիոյ ճիւղաւորագրող Հայրապետին Երասկայի
ուղևորութեան օրագրական պատմութիւնն է
որ կը հրատարակուի այս սիրուն հատորին մէջ,
պատրաստուած հանգուցեալ Վ. Լ. Խաչէսէր-
եանի կողմէն:

Աշխարհաւոր պատերազմէն ետքը, երբ հայ-
կական դատը պատերազմիկ զաշնակից պետու-
թիւններու հաշուեյարդարութեան սեղանին վը-
րայ էր, Հայ Ժողովուրդին եկեղեցական ու աշ-
խարհական ներկայացուցիչները Փարիզ եւ Լոն-
տոն թափուած էին:

Կիլիկիոյ գրաւումը, յանուն զաշնակից պե-
տութեանց, նախ Անգլիոյ եւ յետոյ Ֆրանսայի
կողմէն, պահ մը քաղաքական կեանքի նոր ար-
շալոյցով մը խանդավառեց հայութիւնը, որ սա-
կայն ցաւալի պատրանքի մը լքումներուն մէջ
ընդ նշմարեց զառն իրականութիւնը եւ սկսաւ
ասդին անդին զարծնել իր աշքերը, օգնութեան
մը յուսով, որուն իրաւունքը կ'զգար իր մէջ,
իրբեւ արիւտներ իրեն պարտադրուած զոհողու-
թիւններուն եւ իրեն եղած պաշտօնական խոս-
տումներուն մեծ պատերազմի ընթացքին:

Ահա այդ միջոցին է որ Կիլիկիոյ Ս. Կաթո-
ղիկոսը, հակառակ իր յառաջացեալ տարիքին,
յուսախաբ կ'իլիկիոյ մէջ քաղաքական խաղերու
Հայոց համար ստացած աննպաստ զարձուածնե-
րէն, կը դիմէ ուղղակի Ֆրանսայի մայրաքաղա-
քը, խօսք հասկըցնելու կեղծոյնի կառավարու-
թեան, հնարաւորութեան պայմաններուն մէջ
անշուշտ, որպէս զի հայուն անմխտելի իրա-
ւունքները չանտեսական է ոտնակոխ չըլլան:

Սահակ Կիլիկ. այս ապերախտ աշխատութեան
կը նուիրուի [1920] Մարտ 13էն մինչեւ նոյեմբեր
1, եւ Օրագրութեան բուն մասը կը պատկերա-
ցնէ Ն. Ս. Օծութեան կատարած այդ գիմում-
ները Ֆրանսայի պաշտօնական եւ ոչ-պաշտօնա-
կան, բայց հայասէր անձնաւորութիւններուն,
եւ անոնց հետ ունեցած տեսակցութիւնները, եւ
այլն, եւ այս բոլոր սրտմաշուք երթեկներու եւ
տեսակցութիւններու մէջ Կիլիկիոյ Հայրապետին
յոյց տուած արթնամտութիւնը, սրամիտ ակնար-
կութիւնները, պատրաստաբան եւ յստակ բացա-
րութիւնները ուղագրաւ են մասնաւորապէս:
Էջեր կան այս Օրագրութեան մէջ, զորս կա-
րելի չէ կարգով առանց յուզուելու. որովհետեւ
պաղչոտ դիւանագիտութիւնը եւ զոհուած ար-

դարութիւնը զէմղմաց կուգան ալեւոր Հայրա-
պետին զարձուածութեան դիմին վրայ, նոր յու-
սախարութիւններու կոկիծները արթնցնելով ա-
նոր ներսը:

Ս. Հայրապետին ուղևորութեան նուիրուած
այս Օրագրութիւնը կը բուն հատորիս 1-128 է-
ջերը, իսկ մնացած մասը մինչեւ էջ 219, Ցաւկ-
ուած մըն է, որ կը բովանդակէ շարք մը պաշ-
տօնագիրներու պատճենները, հայերէն եւ ֆրան-
սերէն, որոնք իբրեւ հարազատ վաւերագրութիւն-
ներ ստոյգ արժէք մը կը ներկայացնեն Կիլիկիոյ
պատմութեան վերաբերեալ:

Այս հատորը աւելի խնամոտ տպագրութիւն
մը ունի քան Կիլիկեան Կաթիկոսի տպագրութիւ-
նը, բայց հոս ալ կարեւոր մէկ թերութիւն մը
կայ: Օրագրութիւնը կը բացուի ՄԱՐՏ 13 ու-
րայց ո՞ր տարուան Մարտը, այդ պէտք էր նշա-
նակելը ամիսէն յառաջ, մոռցուած է սակայն:

Ուշիմ ընթերցողը ի զուր պիտի հետաքրք-
ուի եւ պիտի հարցնէ թէ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը
ո՞ր տարին բրած է այս ուղևորութիւնը, եւ պա-
տմական պիտի չգտնէ: Բարեխախտարար մենք
կը յիշենք թէ 1920 ին կատարուեցաւ այդ
նշանակելի ճամբորդութիւնը...

Հակառակ մեր փափաքին, շատ հասկընայի
պատճառներով, չենք ուզեր ինչ ինչ հատուած-
ներ կամ էջեր յառաջ բերել հոս Օրագրութեան,
հաշակ մը տուած ըլլաւ համար մեր ընթեր-
ցողներուն, որոնք սակայն կրնան իրենց հետա-
քրքրութիւնը գոհացնել, օրինակ մը գնելով այս
հատորէն:

ԽԱՂԱԿԵԱՆՔ ԿԱՄ ՊՈՇԵԱՆՔ

ՀԱՅՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Հայոց հնագիտական պատմութեան համար վեր-
ջերս շատ թանկագին հատոր մը լոյս տեսաւ Վա-
ղարշապատու պետական տպարանէն, ԽԱՂԱԿԵԱՆՔ
ԿԱՄ ՊՈՇԵԱՆՔ ՀԱՅՈՅ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ, 304
էջերով, մեծադիր եւ զյոյգ սիւնակով: Նոր նախի-
ջեանի Առաջնորդ եւ էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր
Խորհուրդի անդամ Տ. Գարեգին Արքեպս. Յովսէփ-
եան, իր այս երկաթորթեամբ նոր եւ հետաքրքրա-
կան հատոր մը եւս աւելցուց տասնէն աւելի քանա-
սիրական իր կարեւոր երկաթորթեանց վրայ. մեծա-
պէս զիւրացնելով Միջին Դարու հայ պատմութեան
եւ հայ գեղարուեստի ուսումնասիրութիւնը: Հայ րա-
նասիրութեան համար աւարտող տարւան մէջ, ա-
մէնէն արժէքաւոր գիրքը կարելի է նկատել Արքա-
զան հեղինակին այս հատորը, որ զարդարուած է
120 գինկատիպ նկարով, եւ որ երախտագիտական
եւ հորայական որպէս ընծայ, նուիրուած է հան-
գուցեալ Տ. Տ. Նահապետ եւ Կարապետ եպիսկո-
պոսներուն եւ Անտոն վարդապետ վարդապետանցի
յիշատակին: Գրքին սկիզբը, որպէս յառաջարկ,
հեղինակը կը յայտնէ՝ որ մօտաւորապէս հինգ դա-
րու շրջան մը իր մէջ բովանդակող Արեւելեան Հա-
յաստանի պատմութեան այդ մասը պէտք եղածին